

výzkumníků a tomu, jak tato identita ovlivňuje terénní výzkum, je s podivem, že autor nevěnuje žádnou pozornost diskusím kolem *genderu*. Příznačné je, že na dvou místech, kde se dané problematiky dotýká, používá Soukup místo v sociálních vědách léta zavedeného termínu „gender“ na biologii odkazující pojem „pohlaví“. V celém textu je pak „antropolog“ či „výzkumník“ (ale i „informátor“) používán výhradně v maskulinu, žen se tedy zřejmě terénní výzkumy netýkají. Jediná pasáž obsahující gramatické femininum je přitom ta, v níž autor diskutuje problematiku sexuálních vztahů v terénu a v níž hovoří o „vztazích s informátory či informátorkami“ (str. 133). Možná není úplnou náhodou, že celá kniha je uvedena „vtipnou“ citací M. Freilicha, že „antropologie se příliš neliší od svádění žen“ (s. 9). Možná to skutečně bylo míněno tak, že (heterosexuálně orientované) ženy by dál číst neměly (protože antropologie se týká pouze heterosexuálně orientovaných mužů), a autorka těchto řádků to špatně pochopila. Spíše se však zdá, že Martina Soukupa nikdy nenašlo podívat se na svět (terénní výzkum, antropologii) genderovou perspektivou. V této souvislosti vlastně nepřekvapí, že v textu chybí kritika antropologického *androcentrismu* v klasické podobě terénního výzkumu. Celý autorův přístup je totiž tímto postojem ke světu přímo prodchnut.

Autor je také zjevně fascinován aureolou dobrodružství, cizokrajnosti a romantiky, která terénní výzkum v antropologii dlouho obklopovala, a opakovaně se k tomuto tématu vrací. Představuje tak českému čtenáři na počátku 21. století obraz statečného antropologa – muže (odloučeného od rodiny, která na něj doma čeká a strachuje se), jak v potu a krvi překonává

nástrahy novoguinejského pralesa, aby přinesl do Prahy cenné svědectví o životě – jak on říká – „příslušníků cizích kultur“. Problém je v tom, že takto v dnešní době antropologie v naprosté většině případů nevypadá. V tomto ohledu byla publikace věnovaná terénnímu výzkumu badatelů spjatých s pražskou Fakultou humanitních studií (Stöckelová a Abu Gosh) vlastně mnohem současnější a odvážnější – autoři se v ní pokusili (zda úspěšně, je jiná věc) uchopit terénní výzkum v jeho aktuálních podobách, a to jak metodologicky, tak tematicky a konceptuálně. Martin Soukup se naproti tomu pokouší představit (poprvé v češtině!) klasickou podobu antropologického terénního výzkumu a jeho vývoj. Míra, do jaké se mu to podařilo, je však spíše sporná, a to zejména pro zásadní konceptuální nepromyšlenost knihy, která prezentaci současného terénního výzkumu v antropologii dělá spíše medvědí službu.

Lenka J. Budilová

Slavomíra Ferenčuhová:
Sociologie města
20. a 21. století

Sociologické nakladatelství (SLON)
+ MuniPress, Praha – Brno 2013,
290 s.

Jak si povšiml již zvěčnělý Jiří Musil, jedním ze zásadních nedostatků Balonovy *Sociologie v USA* (Sociologické nakladatelství, Praha 2011) byl neadekvátně malý prostor a nehluboký výklad věnovaný chicagské škole. Je potěšitelné, že dílo brněnské socioložky Slavomíry Ferenčuhové, zaměřené na asi nejznámější badatelské pole této školy, tento lapsus z velké míry

napravuje. Chicagská škola je přitom jen jednou, pravdaže velice významnou, badatelskou tradicí v oblasti sociologie města a urbánních studií, kterou autorka pregnantně přibližuje, proto lze konstatovat, že *Sociologie města 20. a 21. století*, třebaže se na knižní trh dostala s víc jak dvouletým zpožděním po deklarovaném roce vydání, naplňuje ambici stát se základní (pod)oborovou příručkou pro všechny české zájemce o tuto oblast.

Přestože autorka opakovaně zdůrazňuje, že její pojednání o dějinách sociologie města je nutně jen výběrové, se zaměřením na *mainstream* urbánních studií ve 20. a na počátku 21. století (např. na s. 20), je recenzovaná kniha přehledným a vsutku kvalitně zpracovaným historickým úvodem do této disciplíny. Zvláštní ocenění si zaslouží skutečnost, že jednotlivé postavy, školy či přístupy nejsou pouze „učebnicově“ převyprávěny, jak se namnoze děje podle existujících zahraničních kompendií (které přirozeně zná i Ferencuhová), nýbrž jejich jednotlivé aspekty jsou v knize skutečně diskutovány, dřívější hodnocení jsou vzájemně precizně konfrontována a otevřena novým interpretacím. Typickým příkladem může být výklad vztahu mezi Marxem a Tönniesem, v němž autorka poučeně a navýsost příkladně polemizuje s Kellerovým čtením obou autorů (s. 49–54), dochází k tomu však i na mnoha dalších místech knihy. Naopak kritičtější bych byl k reálnému provedení jistě chvályhodné snahy o „zmapování sociologie města z pohledu, který je nutně zakotven ve zdejším prostředí“ (s. 15), stejně jako k příliš úzké hodnotící perspektivě vycházející právě ze sociologie města a v sociologii zakotvených urbánních studií, neberoucí proto (dostatečně)

v potaz kupříkladu antropologickou perspektivu. Rovněž nešťastná, dlouhodobě existující dominance sekularistického diskursu v obecné sociologii vedla autorku k opominutí ne nevýznamných případů náboženskociologických studií městského prostoru: připomenu jen Gabriela Le Brase a francouzskou *sociologie religieuse* či sociologizujícího teologa Harveye Coxe, i když případů by bylo zejména ve Spojených státech mnohem víc.

První část (dvě kapitoly) *Sociologie města ve 20. a 21. století* je zaměřena na „otce zakladatele“ (sub)disciplíny, jednak na sociálněpolitické reformátory typu Bedřicha Engelse a Charlese Bootha, jednak na teoretiky, o jejichž dílo se sociologie města mohla opřít, Ferdinanda Tönniese, Georga Simmela a Maxe Webera. Tento výčet je v mnohém dostačující, stejně jako jednotlivé pasáže pregnantně napsané. Přeci jen mi však trochu chybí alespoň zmínka o náboženskoreformistické motivaci některých badatelů, včetně trestuhodně opominutých výzkumů „Middletownu“ manželů Lyndových, a nepovažuji za šťastné jisté upozadění Weberovy, přinejmenším v historické optice nesmírně důležité konceptualizace města (jediný český překlad části Weberova *Města* přitom publikovali Miroslav Hroch a Kateřina Pánová v tomto časopise – 8, 2006, 1). Mluvíme-li již o (Maxu) Weberovi, na úrovni poznámky pod čarou by mohlo být zmíněno i to, že jeho mladší bratr Alfred se na počátku své akademické dráhy (na pražské německé univerzitě) zabýval ekonomickou geografii, v níž uvažoval i o významu a funkci měst. Chicagským sociálním reformismem, předcházejícím a paralelním vůči slavné chicagské škole, byla zase u nás ovlivněna Alice Masaryková i jí inspirovaný

první *social survey* hlavního města Prahy. Větší význam pro dějiny disciplíny přirozeně nemá ani jedna z těchto skutečností, jen by mohly lahodit oku českého čtenáře.

Zrod skutečné sociologie města Ferenčuhová právem spatřuje v chicagské škole, jíž jsou věnovány tři kapitoly druhé části knihy. Autorka poměrně podrobně diskutuje Parkův článek z roku 1915 i jeho zařazení do o deset let mladšího „skutečně zakladatelského“ sborníku *Město*, přibližuje perspektivu *human ecology* a koncept přirozených oblastí. Největší pozornost však věnuje dílu Louise Wirtha, především kvůli teoretické konceptualizaci města a urbanismu; Wirtha a chicagskou školu jako celek pak do jisté míry ospravedlňuje vůči některým příliš zjednodušujícím pozdějším kritikám. Jako uvedení do problematiky to jistě stačí, i zde bych však považoval za rozumné přinejmenším dvojnásobné rozšíření. Jednak přišla dosti zkrátka Burgessova zónace (jen letmo zmíněná na s. 76), ve druhé řadě mám za to, že chicagskou školu nelze redukovat na teoretickou a „makro-“ perspektivu. V sociální antropologii i kvalitativní sociologii patrně víc rezonovaly dílčí studie jednotlivých oblastí, subkultur či životních stylů, jichž pod křídly University of Chicago vznikla přehršel a které se i dnes zdají mít větší váhu než (namnoze právem) kritizovatelný etnocentriзм, či spíše „Chicagocentriзм“ obecnějších děl chicagské školy.

Je-li výklad meziválečné chicagské školy záslužný proto, že jde o první systematické přiblížení této významné sociologické tradice v českém prostředí (Musilovy texty na toto téma byly sice rovněž zásadní, k didaktické systematickosti však měly daleko), autorce *Sociologie města ve 20. a 21. století* jsou zjevně bližší novější

přístupy, jejichž výklad v šesté až osmé kapitole je vpravdě tím nejlepším, co kniha poskytuje – aniž bych tím jakkoli haněl již popsané kapitoly. Ferenčuhová nejprve přibližuje „neoweberiany“ a právem konstatuje jejich kromobyčejný vliv na východoevropské akademické prostředí (vedle na s. 124 zmíněných důvodů by možná stál za úvahu i prostý fakt, že pro podstatnou část zdejších sociologů starší a střední generace byl a je neomarxismus „sprosté slovo“), větší pozornost však věnuje v mezinárodním prostředí citovanějším neomarxistům a výklad uzavírá přesvědčivým shrnutím některých aktuálních debat, včetně samotné (re)konceptualizace sociologie města a urbánních studií. Ačkoli právě v těchto kapitolách může být výklad nejdiskutabilnější, protože teprve čas ukáže relevanci autorčina výběru, nejsem si vědom, že by se dopustila jakýchkoli závažnějších opominutí. Snad jen (dnes již dávno outdatovaný) Pahlův stesk, že pováleční urbánní sociologové „zanechali vlastní města, sbalili si batohy a odjeli do tropů“ (cit. na s. 143), bych nebral úkorně jako „vzdání se jakýchkoli ambicí“. Právě naopak: vedlo to k ne nevýznamným komparativním studiím mimoevropských měst a k prohlubování zájmu antropologů o urbánní prostor, ústícimu třeba i v Augého *anthropologie des mondes contemporains* (česky 1999).

Jako nejproblematictější z celého díla se mi jeví proponovaný „národní bonus“, čtvrtá část knihy zaměřená na sociologii města v Československu, respektive v současné České republice. I zde přitom platí, že čím blíží aktuální situaci, tím méně výtek vůči autorce mohu uplatňovat; starší tradice toho, co bychom dnes nazvali českou sociologií města, však ve výkladu prakticky absentuje. Z období před druhou světovou

válkou a krátce po ní Ferenčuhová pouze zmiňuje I. Arnošta Bláhu (chybí však jakákoli informace o jeho nedokončeném bezprostředně poválečném rozsáhlém výzkumu Brna) a podobně odbývá Boháčovu zónaci vnitřní Prahy, nezná ani již zmiňovaný *social survey* a několikero sociálněhygienických studií; za nejvážnější nedostatek však považují absenci rozboru úzkých vazeb pražské sociologické školy na školu chicagskou. Nadto je třeba konstatovat, že členové pražské školy neprovedli jen výzkum poměšťování obcí na severovýchodě Prahy, zřetelně inspirovaný především Burgessem, ale již dříve výzkum sociálně potřebných rodin a několik dalších studií, které se sociologií města přinejmenším souvisely. I pokud bychom toto i další odbyli jako zcela antikvované (autorka celé předmarxistické české sociologii nevěnovala než dvě strany textu), ani podrobněji rozepsanou poválečnou sociologii města nelze redukovat na (jistě klíčovou) postavu Jiřího Musila! Pro mezinárodní diskusi neméně významná studie Petra Matějů, Jiřího Večerníka a Hynka Jeřábka, zřejmě jedno z v cizině vůbec nejznámějších děl českých sociologů, je v textu (několikrát) alespoň zmíněna, chybí však její hlubší rozbor a další autoři a díla už ke škodě věci absentují úplně. Myslím, že si to tradice českých urbánních studií, která se rozhodně neetablovala teprve po roce 1989, nezaslouží – je to jediný „velký dluh“, který kniha Slavomíry Ferenčuhové nesplácí. Bylo by přitom záslužné rozšířit perspektivu nejen na vlastní sociologii města, ale i na sociálněgeografické, demografické či historické studie, protože kupříkladu Horské, Maurův a Musilův *Zrod velkoměsta*, v knize našťestí citovaný, měl neméně hodnotné dřívější paralely.

Kromě vskutku „minimalisticky“ zpracovaného výkladu domácí tradice (sub)disciplíny – rád přiznávám, že vděčnost a pokora vůči „akademickým předkům“ je zase mojí obsesí – soudím, že *Sociologie města ve 20. a 21. století* Slavomíry Ferenčuhové nemá větších nedostatků. Naopak, je to poutavě a kvalitně napsaný historický úvod do urbánních studií, věcně postihující přinejmenším jejich hlavní linie a vývojové etapy, snášejíci srovnání se zahraničními díly a přinášejíci přehledné informace i nové podněty nejen pro sociology (města), nýbrž i pro další zainteresované badatele.

Zdeněk R. Nešpor

Anne Sutherland: *Romové – neviditelní Američané*

Romano džaniben, Praha 2014, 348 s.

Od prvního vydání knihy *Gypsies: The Hidden Americans* uplynulo téměř čtyřicet let a průkopnická studie jedné ze skupin amerických Romů mezitím významně ovlivnila nejen americké, ale i evropské a přímo či nepřímo dokonce i české bádání o Romech a Cikánech. Studie si u nás před mnoha lety povšimla zakladatelka české romistiky Milena Hübschmannová a úkolem pořídit její český překlad pověřila Martu Miklušákovou. Kniha americké antropoložky mezitím inspirovala celou řadu obdobných studií romských či cikánských skupin v Severní Americe (například Matt T. Salo – Sheila M. G. Salo: *The Kalderaš in Eastern Canada*. National Museums of Canada, Ottawa 1977), v západní Evropě (například ve Velké Británii: Judith Okely: *The Traveller–Gypsies*. Cambridge UP,